

УДК 378.633:377.1

ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ

Ніна Лозинська *, Катерина Беркита **

* Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Дорошенка, 41, 79000 Львів, Україна,

** Львівський державний фінансово-економічний інститут
вул. Коперника, 3, 79000 Львів, Україна

Висвітлено проблеми фахової підготовки спеціаліста фінансово-економічного профілю. Проаналізовано вплив головних тенденцій розвитку економіки на професійну підготовку. Розглянуто сутність і особливості економічної освіти, її головні завдання, нові підходи до формування змісту економічної освіти.

Ключові слова: професійна підготовка спеціалістів, економічна освіта, зміст економічної освіти, інформативна і діяльнісна компоненти навчання.

Одним із головних завдань вищих навчальних закладів, які готують спеціалістів економічного профілю, є виховання фахівців нової генерації, здатних розуміти особливості теперішнього і майбутнього соціально-економічного розвитку України.

Ринкова трансформація економіки в Україні відбувається повільно та суперечливо. Дедалі гостріше відчувається брак теоретичних узагальнень щодо етапів, форм і шляхів переходу до ринкових відносин у суспільстві, де панувала ідеологія й практика суспільної власності на засоби виробництва з монополізмом, структурними диспропорціями, неекономічними методами стимулювання трудових колективів та окремих працівників. Тому досить часто простежуються намагання оцінювати ті чи інші факти економічної дійсності вибірково, не пов'язуючи їх з іншими процесами, без прогнозу розвитку та поза динамікою. Передусім це властиво фінансовій системі, де недоліки чи успіхи економічних реформ виявляються швидко, переконливо, стосуються всіх без винятку членів суспільства, підприємств і організацій, а також держави в цілому.

Поступовий перехід до ринкових відносин, розвиток і впровадження нових нетрадиційних форм господарювання, роздержавлення та приватизації підприємств і організацій змінюють зміст та характер роботи спеціалістів у галузі економіки, органів державного управління, фінансової та кредитної системи.

Реформування економіки, яке в різні часи здійснювалося в розвинутих країнах, здебільшого, супроводжувалося зростанням уваги до інтелектуаль-

ного потенціалу суспільства, до розвитку освіти. Світова практика засвідчує, що вкладення коштів в освіту є значно ефективнішими, ніж інвестиції у будь-яку галузь народного господарства. Життя підтверджує, що чим вищий рівень населення, тим вищою є професійна і соціальна його мобільність.

Нова економічна епоха – епоха інформації, або постіндустріальна, – базується на знаннях. Саме потреба в знаннях зумовлює роль освіти, що постійно зростає, в розвитку соціально-економічного прогресу суспільства. Із зміною пріоритетів у економіці змінилися вимоги до змісту фінансово-економічної роботи, як результат зросли вимоги до підготовки фахівців з економіки і підприємництва.

Важливе соціальне замовлення держави виконує вища школа, яка формує інтелектуальний потенціал України, забезпечує висококваліфікованими фахівцями галузі національної економіки, науки і культури. Рівень кваліфікації фахівців в умовах ринку стає важливим економічним чинником, який набуває не тільки господарського, але й соціально-політичного значення. Сучасний соціальний і економічний розвиток України потребує перебудови вищої школи і визначає серед інших такі її напрямки: розвиток активності, самостійності й творчих здібностей майбутніх фахівців; забезпечення держави кваліфікованими, ініціативними кадрами, які, по-перше, матимуть ґрунтовну теоретичну і практичну підготовку за фахом, по-друге, зможуть самостійно приймати рішення, пов'язані з майбутньою професією, а отже, створювати власними силами нові науково-технічні цінності в майбутньому; вміння швидко адаптуватися до змін та коригувати професійну діяльність.

Виконання цих завдань потребує пошуку шляхів удосконалення навчально-виховного процесу, розробки нових методів і форм взаємодії викладача і студента.

Вища школа має готувати фахівців таким чином, щоб вони мали певний теоретичний фундамент, на базі якого потім протягом усього життя поповнювали б здобуті знання. Для економістів це особливо важливо, оскільки законодавство постійно змінюється. І хоча ми даємо найновіші знання студентам 1–2-го курсів, на 5-му курсі ця інформація стає застарілою.

Тому сьогодні ми прагнемо не просто дати студентові певний обсяг знань, а передусім навчити його методології професійної діяльності, методів самоосвіти в майбутньому.

На етапі створення ринкової структури господарювання нашої держави набуває актуальності проблема економічної підготовки особистості. За цих умов важливим є формування адекватного ринкового мислення у фахівців середньої та вищої ланки управління, оскільки саме вони впроваджують у життя перетворення, безпосередньо пов'язані з реформуванням національної економіки. Педагогічна наука покликана знайти відповідні засоби для

трансформування наукового економічного мислення в цілісну систему поглядів студентів вищих економічних закладів освіти.

Навчальний процес у вищих навчальних закладах – це система організаційних і дидактичних заходів, спрямованих на реалізацію змісту освіти на певному освітньому або кваліфікаційному рівні відповідно до державних стандартів освіти.

Економічна освіта – це розвиток у студентів чіткої уяви про наукові закономірності розвитку економіки, особливості ринкових відносин, цілеспрямоване, систематичне формування у майбутніх фахівців економічних знань, високої організованості та творчої ініціативи, підготовка їх до високопрофесійної праці, вмілого, дбайливого ставлення до природи, вироблення звички практично використовувати економічні знання у реальному житті.

Головне завдання економічної освіти – формування нового економічного мислення у студентів в умовах ринкових відносин. Додаткові завдання:

- розкриття для кожного спеціаліста соціально-педагогічних аспектів економічного виховання особистості, що ґрунтуються на досвіді роботи інституту та досягненнях педагогічної науки;
- обґрунтування необхідності постійного вдосконалення методики економічної освіти студентів у реальних умовах навчального процесу;
- активізація шляхів підвищення ефективності економічної підготовки фахівців завдяки пошуків та вдосконаленню навчальної, громадсько-практичної діяльності, їхньої продуктивної праці.

Суть економічної освіти можна розглядати як систему економічних знань, певних навичок і умінь, спрямованих на формування економічної свідомості спеціаліста, його світогляду, поглядів і переконань. Як свідчить дослідження, це залежить від таких чинників: мети навчання, економічної політики держави; завдань, які стоять перед економікою у певний історичний момент і в перспективі; системи економічної освіти студентів; наявності матеріальної бази в сучасних вищих навчальних закладах, урахування специфіки навчального закладу та професійних інтересів, здібностей, бажань у здобутті економічних знань майбутніми спеціалістами, а також майстерності викладачів.

Сьогодні також значна увага надається оволодінню здатністю постійно вчитися.

Вирізняють чотири важливих компоненти навчання: знання; уміння і навички; досвід творчої діяльності; досвід емоційно-цілісного ставлення до дійсності.

Навчальний процес повинен бути зорієнтований на оволодіння майбутніми спеціалістами знаннями-вміннями, знаннями-трансформаціями (застосування здобутих знань у нових умовах, близьких до виробництва).

Традиційно вважалось, що вся одержувана інформація у вигляді знань, умінь і навичок може бути актуальною протягом тривалого часу, тому її доцільно засвоювати якнайбільше і якнайгрунтовніше. На цій догмі сформувався культ “знань”: чим більше людина знала, тим більшими вважалися її життєві можливості. Поняття “засвоєння інформації” лежить в основі трактування змісту навчання.

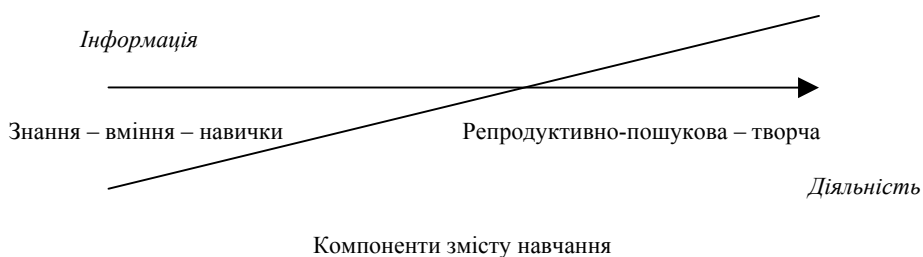
Друга половина ХХ ст. характеризується бурхливим зростанням і оновленням інформації. Людина втрачає можливість контролю над нею за допомогою лише власної пам'яті. За таких умов переглядається поняття змісту навчання, його структура, обсяг.

Постає питання не лише про те, чого навчати, але й як навчати. Випускникові будь-якого навчального закладу сьогодні потрібне не тільки і не стільки засвоєння інформації, скільки здатність легко пристосовуватися до нових умов, зокрема й інформаційних, які швидко змінюються. Така здатність, з одного боку, підтримується завдяки комп'ютеризації; з іншого, передбачає високий розвиток творчого потенціалу людини.

Виконання нового соціального замовлення потребує не лише раціоналізації інформації, відображеної у змісті навчальних предметів, але й докорінної перебудови структури навчально-виховного процесу. І як у самій перебудові нашого суспільства, вибору щодо напрямів реформи немає. Стратегію навчання тут можна і необхідно будувати лише на тих загальних демократичних принципах, які лежать в основі діяльності вищої школи всіх цивілізованих країн, і які в нашій науці, зокрема, репрезентовані концепцією так званого “діяльнісного підходу”. Йдеться про те, що поняття “зміст навчання” не обмежується знаннями, вміннями, навичками, а також охоплює такі компоненти:

- інформативну, засвоєння якої дає випускникові можливість орієнтуватися в культурі; знання, уміння і навички трактуються як об'єкт засвоєння;
- діяльнису, яка, відповідно, охоплює постійну активну взаємодію студента з предметом, де знання, вміння і навички розглядаються як засіб діяльності, спрямованої на розвиток творчого потенціалу студента (див. рисунок).

Ці компоненти можуть засвоюватися послідовно, спочатку знання, вміння, навички, творча діяльність, а інформація засвоюється у процесі її застосування. Орієнтація на діяльнису компоненту видається більш раціональною.

У всіх випадках оптимально організований навчальний процес передбачає тенденцію від пізнання до творчості (див. рисунок).

Трагування змісту навчання як двокомпонентного поняття дає можливість досягнути певного розумного балансу між засвоєнням інформації та розвитком особистості в процесі самостійної діяльності. Практично це означає, що традиційна перевага інформативної компоненти над діяльнісною повинна бути усунена шляхом розумного зменшення інформативної та збільшення діяльної. Це створює реальну можливість для розвантаження студента: творча діяльність і його розвиток не обов'язково можуть відбуватися на дуже широкому інформативному матеріалі.

Знання – поверхневий рівень засвоєння інформації, який передбачає запам'ятовування фактів, образів, правил, числових даних тощо. У навчальному закладі всі вони систематизовані у формі навчальних предметів.

Глибший рівень засвоєння інформації – вміння, яке передбачає застосування знань до дії, поєднання інформації та дії. Під вмінням розуміють здатність людини мобілізувати знання з метою виконання певних дій, необхідних для досягнення мети.

Зауважимо, що вміння передбачають активізацію не лише знань, але й навичок. Вирізняють елементарне (первинне) вміння і вміння-майстерність, побудоване на знаннях і набутих навичках. Навички є найбільш глибинним рівнем володіння інформацією.

І. Я. Лернер розглядає формування змісту навчання за окремими рівнями.

Перший рівень – створення загальної теоретичної уяви. На цьому рівні зміст навчання фіксується у вигляді узагальненої системної уяви про склад (елементи), структуру (зв'язки між елементами) та громадські функції соціального досвіду, що передається молодому поколінню у педагогічній інтерпретації. На цьому рівні формуються методологічні знання про зміст навчання.

На *другому рівні* визначається склад і структура навчальних предметів; це – галузь дидактичного дослідження.

Третій рівень передбачає розробку навчального матеріалу, тобто конкретні елементи знань, умінь і навичок, які фіксовані у підручниках, навчальних посібниках, збірниках задач тощо.

Зміст навчання визначає освітньо-професійна програма з підготовки, структурно-логічна схема підготовки, навчальні програми дисциплін, інші нормативні акти органів державного управління освітою та вищого навчального закладу. Відображений він і у підручниках, навчальних посібниках, методичних матеріалах, дидактичних засобах тощо.

В. М. Галузинський зміст освіти поділяє на три етапи: 1–2-й курси – початковий етап (набуваються першооснови професійної підготовки паралельно із загальноосвітнім розвитком студента); 3-й курс – серединний етап (розпочинається вузька спеціалізація); 4–5-й курси – старший етап (теоретико-практична підготовка спеціаліста). На його думку, зміст навчання – це науково обґрунтований методичний та дидактичний навчальний матеріал, засвоєння якого сприяє здобуттю освіти і кваліфікації згідно з освітньо-кваліфікаційним рівнем.

Зміст навчання охоплює нормативну та вибіркочу частини.

Нормативна частина обов'язкова для засвоєння змісту навчання, сформована відповідно до вимог освітньо-кваліфікаційної характеристики як змістовні модулі із зазначенням їхнього обсягу і рівня засвоєння, а також форм державної атестації.

Вибіркова частина змісту навчання – це рекомендований для засвоєння зміст навчання, сформований як змістовні модулі, із зазначенням їхнього обсягу та форм атестації, призначений для задоволення потреб і можливостей особистості, регіональних потреб у фахівцях певної спеціалізації, досягнень навчальних закладів.

Навчальні заклади самостійно визначають перелік та зміст вибіркових навчальних дисциплін освітньо-професійних програм, а також розробляють структурно-логічну схему навчання, робочі програми нормативних навчальних дисциплін.

Зміст підготовки фахівців з економіки та підприємництва регламентується освітньо-професійною програмою вищої освіти за професійним спрямуванням бакалавра з економіки та спеціаліста.

Освітньо-професійна програма підготовки – це перелік нормативних та вибіркових навчальних дисциплін із зазначенням кількості годин, відведених для їх вивчення, форм підсумкового контролю.

Наукова і методична основа процесу реалізації освітньо-професійної програми підготовки – структурно-логічна схема підготовки.

Освітньо-професійна програма складається з сукупних норм до обов'язкового мінімуму змісту та рівня підготовки фахівців. Для кожної навчальної дисципліни, яка належить до освітньо-професійної програми, на

підставі навчальних програм складаються робочі програми, що відображають конкретний зміст навчальної дисципліни, організаційні форми її вивчення (аудиторна і самостійна робота) та їхній обсяг, визначають форми та засоби поточного і підсумкового контролю знань студентів, перелік навчально-методичної літератури, завдання та методичні вказівки до виконання самостійної роботи студентів.

Кожна з навчальних програм – це системне уявлення про той чи інший навчальний предмет, де повинні бути висвітлені науково обґрунтовані пропозиції змісту, структури й обсягу конкретної дисципліни, а разом з навчальним планом має бути налагоджений глибокий взаємозв'язок і наступність різних навчальних дисциплін, різних форм організації навчального процесу.

Робоча навчальна програма певної дисципліни повинна бути викладена конкретно, послідовно, у ній мають бути розроблені організаційні форми вивчення та обсяг того, що вивчатимуть, визначені форми та засоби поточного і підсумкового контролю.

Якість розробленої програми можна оцінювати за такими критеріями: врахування ступеня сформованості того чи іншого вміння; передбачення практичних дій для набуття певного досвіду, вмінь чи якостей; урахування всіх шляхів, за допомогою яких можна досягти визначених результатів. Програма повинна передбачати корекцію отриманих результатів.

Основним нормативним документом, який визначає організацію навчального процесу в конкретному напрямку освітньої або кваліфікаційної підготовки, є навчальний план.

Він містить такі структурні елементи:

- графік навчального процесу з визначенням загального обсягу роботи студентів за семестрами, роками навчання і видами навчальних занять (аудиторні, самостійна робота);
- зведені дані тижнів у семестрі;
- план навчального процесу (назви дисциплін і видів навчальної роботи студентів, розподіл їх за семестрами, визначення кількості годин на лекції, семінари, практичні заняття, щотижневий розподіл годин за курсами і семестрами, виробнича практика);
- вибіркові навчальні дисципліни;
- курсові та дипломні роботи, державні іспити, форми підсумкового контролю за семестрами.

Важливо, щоб у навчальному плані було раціональне співвідношення між дисциплінами, які вивчаються, та їхніми циклами.

На думку С. І. Зінов'єва, оптимальною кількістю дисциплін навчального плану за спеціальністю можна вважати 25–28 предметів. Від багатопредметності навчальний план стає громіздким.

На виконання кваліфікаційних вимог розробляються типові навчальні плани, що, з одного боку, відповідають освітньо-професійній програмі. З іншого, вимоги до підготовки спеціаліста відповідного професійного спрямування перед навчальним закладом ставить замовник кадрів. Враховуючи вимоги замовника та надання права навчальному закладові вносити зміни і доповнення до типових навчальних планів, складається робочий навчальний план, який є стратегічним документом у забезпеченні змісту навчання.

Оптимальний зв'язок форми і змісту навчання визначає раціональна організація і обґрунтована методика навчання.

1. *Архангельский Г. Х.* Учебный процесс в высшей школе, его закономерные основы и методы: Учеб.-метод. пособие. М., 1980.
2. *Беспалько В. П., Татур Ю. Г.* Системно-методическое обеспечение учебно-воспитательного процесса подготовки специалистов: Учеб.-метод. пособие. М., 1989.
3. *Лернер И. Я.* Дидактические основы методов обучения. М., 1981.
4. Основи педагогіки та психології вищої школи в Україні: Навч. посіб. М. В. Галузинський., Н. Б. Євтух. К., 1995.
5. *Сорокин М.А.* Дидактика. М., 1974.

PROFESSIONAL TRAINING OF FINANCE AND ECONOMICS CLASS STUDENTS

Nina Lozyns'ka, Kateryna Berkyta

*Ivan Franko National University of L'viv
Doroshenko Str., 41, UA-79000 L'viv, Ukraine,
L'viv State Institution of Finance and Economics
Kopernik Str., 3, UA-79000 L'viv, Ukraine*

The paper highlights the issues of finance and economics specialists' preparation. It analyses the impact of the main economics development tendencies on the professional training. The authors also consider the aspects of economical education, its main goals, new approaches to its curriculum.

Key words: specialists' professional preparation, economical education, economical education curriculum, information and activity as elements of instruction.

Стаття надійшла до редколегії 24.02.2004
Прийнята до друку 10.11.2004